

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Le a szocreállal – éljen a posztmodern!
Paradigmaváltás az orosz irodalomban az 1980-as évek második felében**

Vass Annamária

Témavezető: Dr. Goretity József

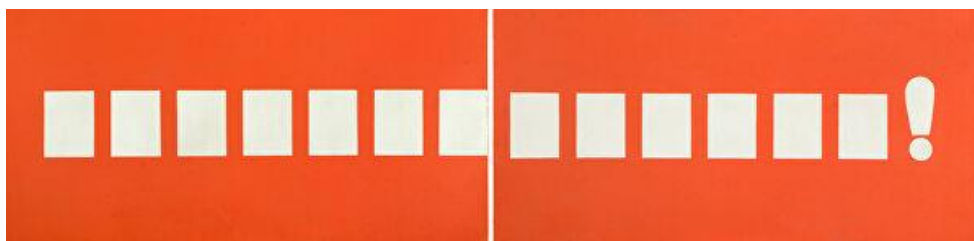
DEBRECENI EGYETEM

Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2021.

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A dolgozat plakátszerű alcíme (Le a szocreállal – éljen a posztmodern!) szándékom szerint egyszerre idézi meg a szovjet lózungokat és az azokat fonákjukra fordító szoc-artot, ezzel együtt az irodalom terén pedig a szocialista realizmust és az azt felváltó posztmodern. A címbeli gondolatjel tulajdonképpen e két, merőben különböző paradigma közötti éles váltást jelzi, melynek leírására a dolgozatban kísérletet teszek. A 80-as évek második felében lezajló paradigmaváltás vizsgálatát azért is tartom fontosnak, mert ez a jelentős változás érezhetően a mai napig hatással van az orosz irodalmi folyamatokra. A kutatás aktualitását leginkább az igazolhatja, hogy – bár a posztmodern elveszítette vezető szerepét az orosz irodalomban, – a mai napig olyan viszonyítási pontként szolgál, amelyből kiindulva a legújabb irányzatok meghatározhatók és leírhatók.

V. Komar és A. Melamid: „Ideális lózung”, 1984.

Az 1980-as évek közepén a Szovjetunióban olyan fontos történelmi események zajlottak le, amelyek alapjaiban rengették meg az ország kulturális és irodalmi életét. Ez a meghatározó változás rendkívül hirtelen és látszólag kaotikusan ment végbe. A szocialista realizmus egyik napról a másikra elveszítette tekintélyét és vezető szerepét. Bár elvéve megjelent még egy-két, a szocreálhoz sorolható mű (főképp az ún. falusi irodalomhoz sorolható regények), de a legtöbb irodalmi folyóiratból egészen eltűnt ez az irányzat. Ezzel egy időben ugyanezen folyóiratokban tömegével kezdtek el publikálni a húszas-harmincas évek korábban betiltott műveit, a hatvanas évektől undergroundként jelenlévő *másik irodalmat* (другая литература) és az úgynevezett *leleplező irodalmat* (разоблачительная литература). Mindeközben megjelent egy új, poétikai szempontból a szocreáltól erősen eltérő írásmód is, amelyet alig pár évvel később posztmodernként aposztrofáltak. A posztmodern oroszországi megjelenése és megerősödése tehát olyan feltételekhez volt kötve, amelyekkel a nyugati kulturális és politikai életben nem találkozunk. Az ekkor zajló irodalmi folyamatok legfőbb következménye, hogy a nyolcvanas évek második felére a szocialista realizmus lekerült a piedesztálról, az orosz irodalom pedig megszűnt a mindenkori ideológia közvetítőjének lenni, így a változások eredményeképp a kilencvenes évekre a posztmodern lett az orosz irodalom legmarkánsabb

irányzata. Az értekezés középpontjában ez az orosz irodalomtörténeti folyamat áll, melyet paradigmaváltásnak nevezhetünk.

Azt, hogy milyen gyorsan és kiszámíthatatlanul zajlottak a paradigmaváltás irodalmi eseményei, jól példázza a cenzúrázatlan „Metropol” almanach ötletgazdájának (Viktor Jerofejev, Vaszilij Akszjonov és Jevgenyij Popov) esete, akiket 1979-ben kizárták a Szovjet Írószövetségből, de 1986-ban már vezető irodalmi folyóiratok publikálták a szövegeiket, a kilencvenes évek végére pedig a legjelentősebb posztmodern szerzőkké váltak.

Ahhoz, hogy erről a gyors és meglepetésszerű változásról, melynek során a szocreált felváltja a posztmodern, paradigmaváltásként beszélhessünk, pontosan fel kell tárni és jellemezni kell a háttérben zajló irodalmi folyamatokat. Ezek megértéséhez juttat el az 1986–1995 közötti orosz irodalmi szcéna vizsgálata a korszak szépirodalmi művein és az ezen szövegeket feldolgozó kortárs kritikai és teoretikus munkákon keresztül.

Az értekezés célja, hogy leírja a szocreál irodalom dekonstrukciójának és az új művészetfelfogás megszületésének lépéseit, valamint, hogy egyúttal kijelölje az orosz posztmodern irodalom fő jellemzőit. A kutatás négy fő feladatra bomlik:

1. Három *vastag orosz irodalmi folyóirat* (толстые литературные журналы) („Voproszi lityeraturi”, „Novij mir”, „Znamja”) 1986-1992 között megjelent számainak alapos vizsgálata.
2. Az orosz posztmodern definiálhatóságának kérdése három különböző korszakban: a nyolcvanas években, a kilencvenes években és ma.
3. A „Metropol” almanach prózai szövegeinek elemzése.
4. Az almanach két szerzőjének részletesebb értelmezése: Jevgenyij Popov „Nakanunye nakanunye” („A küszöb küszöbén”, 1993), „A hazafi lelke, avagy különféle közlelemények Fityfircshez” (1994), illetve Vaszilij Akszjonov az „Osztrov Krim” (1990) című regényének elemzése.

II. Az alkalmazott módszerek vázolósa

A kijelölt feladatok hibrid módszerek alkalmazását kívánták meg. A disszertáció első részében irodalomtörténeti és irodalomelméleti megközelítésmódokra támaszkodik a kifejtés, míg a második részben poétikai és főként narratológiai módszerekkel vizsgálom a kijelölt szövegeket. Mindeközben az értekezésben végig igyekszem megteremteni a paradigmaváltás irodalmának és a paradigmaváltó folyamatoknak a megértéséhez szükséges társadalmi-történeti kontextust.

A bevezető fejezetben azt mutatom be, hogyan határozták meg és írták le a paradigmaváltást három különböző korszakban: a nyolcvanas években, amikor maga a folyamat zajlott; a

kilencvenes évek végén, amikor megjelentek az új paradigmáról szóló, és azt már egyhangúlag posztmodernnek tituláló első orosz nyelvű monográfiák; illetve napjainkban, amikor a posztmodern Oroszországban is elveszítette dominanciáját. Ennek során különböző időbeli nézőpontokat érvényesítek, és más-más távolságból közelítem meg kutatásom tárgyát. A korabeli szakirodalmi források vizsgálatával mintegy a közvetlen szemtanú pozíciójából válik követhetővé, hogyan dekonstruálódnak az uniformizált szocialista kultúra kliséi, és miként kezd el formálódni egy ettől merőben eltérő, pluralista művészetfelfogás az irodalomkritikában. A monográfiák áttekintésén keresztül a világirodalom kontextusába helyeztem, objektív posztmodern-definíciókat is bemutatok. Végül pedig az egyik legjelentősebb jelenlegi orosz irodalmi irányzat, a posztmodernnel szembe forduló *új realizmus* szakirodalmának tükrében a paradigma később szélsőségesen eltúlzott fő jellemzői is kidomborodnak. Ezáltal definiálhatóvá válik a kutatás tárgya, a paradigmaváltás. Az ebben a részben tárgyalt monográfiák – így Mark Lipoveckij, Mihail Epstejn, Irina Szkoropanova, Vjacseszlav Kuricin, Galina Nyefagina és Nagyezsda Manykovszkaja munkái – fontos hivatkozási pontot jelentettek a disszertáció műértelmező részében is. Az értekezésben ezek mellett számos ponton a magyar kutatók, így Goretity József, Kalafatics Zsuzsanna, Regéczi Ildikó, Hetényi Zsuzsanna, Turi Márton, Szőke Katalin és Bagi Ibolya munkáira támaszkodom.

A „Metropol” almanach vizsgálata azért tekinthető az értekezés nívumának, mert bár a kötet legendás, és gyakran egyfajta fordulópontként emlegetik, magukkal a szövegekkel nem foglalkozott az irodalomkritika. Az erről szóló fejezetben az almanach kultúr- és irodalomtörténeti jelentőségének rövid bemutatása után a prózai szövegekben megjelenő poétikai jellemzők meghatározására kerül a hangsúly. Ehhez kiindulópontként Szergej Csuprinin 1989-es cikke szolgál, ahol a kutató a „Metropol” almanachot a *másik irodalom* névjegykártyájaként (визитная карточка другой прозы) emlegeti.

A műértelmező fejezetek módszertanáról szólva fontos megemlíteni, hogy az elemzések során nem kizárólag a paradigmaváltásról tett korábbi megállapításokat kívánom illusztrálni, hanem ezekben a fejezetekben is a paradigmaváltás vizsgálatát folytatom, de immár a műértelmezés területén. A regények tárgyalásakor fontos szempont, hogy a paradigmaváltás idején elválaszthatatlanul összefonódó irodalomtörténeti és társadalmi nézőponttal szemben az esztétikai kritika diskurzusában szülessenek meg az értelmezések. A paradigmaváltás idején született szépirodalmi szövegeket a maguk komplex művészi teljességükben mutatom be és elemzem, így módon a műértelmezés „gyakorlatában” más, általános és orosz irodalomtudományi fogalmakat is a paradigmaváltás elméleti/történeti problémájához

kapcsolok. Így vonódik be a paradigmaváltás kutatásába Jevgenyij Popov és Vaszilij Akszjonov regényeinek kapcsán a posztmodern irodalom karneváli jellege; az orosz irodalom egyik legproduktívabb kánonjából, a pétervári szövegből kiindulva a krími szöveg fogalma; a szerzői maszk jelensége, illetve az adaptáció és az utópia/antiutópia műfajának kérdései. A felsorolt jelenségek történeti vizsgálata, illetve konkrét, posztmodern művek kontextusában történő bemutatása segítenek abban, hogy poétikai szempontból is megragadható legyen a paradigmaváltás.

A paradigmaváltás másik főszereplőjét, a szocialista realizmust is különböző szempontokból közelítem meg és járom körbe az értekezésben. A szocreál számomra nem önmagában – mint a politikai hatalom által előírt elvek és szabályok gyűjteménye – érdekes, hanem a posztmodern paradigma kontextusában válik izgalmassá. Így kerülnek górcső alá a szoc-art mint sajátosan orosz posztmodern irányzat definiálásakor a szocreál kialakításáról/eredetéről szóló különböző nézőpontok, vagy a sémákkal és klisékkel operáló szocreál nyelvhasználata. A szocialista realizmus vizsgálata az értekezésben emellett tovább bővül változó irodalomkritikai megítélésének bemutatásával.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1. Az értekezés első fejezetében azt az irodalomtörténeti folyamatot mutatom be, melynek során a posztmodern irodalom, illetve az arról szóló irodalomkritikai és irodalomtudományi diskurzus megjelent és megerősödött a Szovjetunióban/Oroszországban.

A fejezet első részét annak a vitának szenteltem, amely a nyolcvanas évek második felében a szólásszabadság beköszöntével bontakozott ki, sokszor nem is annyira esztétikai, mint inkább a politikai-történelmi és etikai kérdéseket illetően a *vastag irodalmi folyóiratok* hasábjain. A lapszámok szemléléssel bemutatom a különféle nézőpontok egyidejűleg érvényesülő sokféleségét, illetve kimutatom az ekkor zajló zűrzavaros irodalmi folyamatokban rejlő tendenciákat. Tézisem szerint az az erőteljes kritikai visszhang, amely a jóval korábban született, a nyolcvanas évek végéig betiltott és eltitkolt művek megjelenését kísérte, jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a posztmodern prózapoétika tekintélyt szerezzen és megerősödjön Oroszországban.

Kimutatom, hogy annak ellenére, hogy az olvasók gyakorlatilag naponta tehettek új művészeti felfedezéseket, a szocialista realizmus néhány évig még jelen volt az irodalmi életben, főképp a „Voproszi lityeraturi” című folyóiratnak köszönhetően, amely éves konferenciájának középpontjába még 1989-ben is a szocreál jövőbeli perspektíváit állítja. Arra is kitérek, hogy egyes irodalmárok, így például D. Urnov vagy V. Ozerov milyen megoldásokkal igyekeztek fenntartani ezt az érzékelhetően egyre inkább érvényét veszítő irányzatot. Elfogadva azt, hogy

megszűnt a szocreál kizárólagossága, egyetlen ideológiailag meghatározott ábrázolási elv helyett a szocreál művészeti módszer gazdagságáról kezdtek el beszélni, vagyis tágítani akarták a korábban szűkös kereteket. Igyekeztek friss szemmel vizsgálni, sőt átrendezni a kánont: attól sem riadtak vissza, hogy a remekműnek kikiáltott, leginkább az ún. *titkárirodalomhoz* sorolható, hetvenes években született regényeket erős kritikával illessék, és más művekre, főképp a falusi irodalomra, illetve a hatvanasok nemzedékére helyezték át a hangsúlyt. Mindeközben a szocreál melletti, és az egyre népszerűbb posztmodern elleni legfőbb érvük az irodalom társadalmi funkciójának megőrzése volt.

Mindennek ellenére az 1987–1988-as év fordulópontot jelentett: ekkor kezdett újra érvényesülni a régóta áhított irodalmi pluralizmus elve. Olyan szerzők neve bukkant fel a folyóiratok hasábjain, akik azelőtt több évtizedes, vagy akár fél évszázados hallgatásra kényszerültek. Rávilágítok arra, hogy ez milyen rendkívüli helyzetet teremtett: műveik – így például Mihail Bulgakov kisregényei, Anna Ahmatova versei, Danyil Harmsz elbeszélései; vagy Borisz Paszternák *Doktor Zsivágó*, Vaszilij Akszjonov „Krím-sziget”, Andrej Bitov „A Puskin Ház”, Andrej Platonov *Munkagödör*, Csingiz Ajtmatov *Vesztőhely* című regénye –, lévén, hogy ekkor jelentek meg először, kortárs alkotásként hatottak, miközben egészen más társadalmi-pszichológiai és esztétika kontextusba ágyazódtak be, mint amelyben születtek.

Kiemelem a sztálini és brezsnyevi éra visszáságaira reflektáló *leleplező irodalom* – így Vlagyimir Dugyincev *Fehérruhások*, Anatolij Ribakov *Az Arbat gyermekei*, Ligyija Csukovszkaja „Szofja Petrovna”, Jurij Dombrovskij *A szükségtelen tudományok fakultása* – megjelenésének nyomán kialakult disputa sarkalatos pontjait. Ebből kiderül, hogy míg kezdetben a történelmi igazság helyreállításának szándéka miatt hatalmas érdeklődés övezte a *leleplező irodalmat*, kis idő múlva azonban – egyrészt azért, mert ezek a művek prózapoétikai és narratológiai szempontból egysíkúnak bizonyultak, másrészt pedig, mivel ezeken kívül a fentebb említett húszas–harmincas évek irodalmát is szinte kizárólag csak ellenzéki irodalomként olvasták – megszűnt irántuk az érdeklődés. Végző következtetésem szerint a *leleplező irodalomnak* és a húszas–harmincas évek irodalmának egyidejű, tömeges megjelenése, illetve az ezek körül kialakult heves viták vezettek ahhoz, hogy az orosz irodalomkritika a politikai és szociális szempontokat mellőzve fokozatosan visszatért az esztétikai dimenzióba. Ezáltal pedig a befogadói oldalon mintegy megérett az igény az orosz posztmodern poétikára.

A fejezet második részében, folytatva annak vizsgálatát, hogy hogyan gyökeresedett meg a posztmodern terminológia, az orosz posztmodernről szóló első monográfiákat tekintem át. Tézisem szerint az orosz posztmodern definiálásakor két feladat jelentett kihívást az

irodalmárok számára: az egyik az, hogy az orosz irodalmat, amelytől a század első harmadában megvonták az organikus fejlődés lehetőségét – újra elhelyezzék a világirodalom (a globális posztmodern) kontextusában; a másik pedig, hogy mindeközben kijelöljék az orosz posztmodern azon sajátosságait, amelyek megkülönböztetik azt a nyugati posztmodernről. Rámutatok arra is, hogy a nyugati és orosz posztmodern közös jegyeinek számbavételével egyidőben a nyugati posztmodern filozófiai–esztétikai alapjait is be kellett vezetni az orosz irodalomtudományba, lévén, hogy a posztstrukturalizmus és a dekonstrukció Oroszországban addig ismeretlen fogalmak voltak. És bár posztmodernről Oroszországban csak 1991 óta beszéltek, mégis egészen különböző elméletek születtek arról, hogy mióta van jelen a posztmodern Oroszországban, és hogy milyen viszonyban áll a modernizmussal. Mihail Epstejn például úgy véli, hogy a posztmodern voltaképpen az orosz kultúrában jelenik meg először a 18. században, és a kommunizmust ennek érett változataként írja le. Borisz Grojsz a sztálini szocialista realizmust a globális modernista kultúra sajátos változatának tekinti, a posztszovjet kultúrát pedig a posztmodern sajátos válfajának. Raoul Eshelman értelmezésében az orosz posztmodern már az egyetlen hivatalosan támogatott szovjet irodalmi irányzat, a szocialista realizmuson belül jelent meg, és igyekeznek kimutatni a többek között Alekszandr Szolzsenyicin, Valentyin Raszputyin, Jurij Trifonov és Vaszilij Suksin 70-es években született műveiben megmutatkozó posztmodern episztémét. Mark Lipoveckij az orosz posztmodern kezdeteit Nabokov harmincas évekbeli írásaiban látja, és úgy véli, hogy az orosz posztmodern sajátossága éppen abban rejlik, hogy az nem csak hogy nem fordul élesen szembe az orosz modernséggel, hanem – a nyugat-európai és amerikai posztmodernnel ellentétben – a modernség fejlődésének egyik fontos szakaszát jelenti. Anélkül, hogy vitatnám Lipoveckijnek az orosz posztmodernről tett alapvetését, Richard Sheppard, Linda Hutcheon munkáira, illetve a *New Modernist Studies* nevű irányzat szakirodalmára hivatkozva rávilágítok arra, hogy a modernizmusba nyúló gyökerekkel nem kizárólag az orosz posztmodern rendelkezik. A modernizmus függvényében definiált posztmodern fogalma radikális változáson ment keresztül a nyugati kritikában, melynek egyik legfontosabb eleme a modernizmus – posztmodernizmus bináris ellentétpár dekonstrukciója.

Végezetül a fejezet utolsó részében kitekintek a mai orosz irodalmi folyamatokra, és a kortárs nézőpontot érvényesítve vizsgálom az orosz posztmodern és annak további perspektíváit. Tézisem szerint az új realisták manifesztumai nem csak az általuk hirdetett új irányzat, de a leváltandó paradigma szempontjából is érdekesek lehetnek, mert ezekben kissé eltúlozva, mintegy karikatúraszerűen domborodnak ki az orosz posztmodern olyan jegyei – így többek között a valós társadalmi problémáktól való elrugaszkodás, a kényszeres szövegkonstruálás, a

mesterkélt nyelvhasználat, a folyamatos irónia és paródia – amelyekkel szembefordulva az irányzat képviselő saját írásmódjukat meghatározzák. A realizmus és posztmodern 2010-es években zajló, érzékelhetően a realisták javára eldőlt harcának ellenére a posztmodern láthatóan tovább él az orosz irodalomban. És nem csak arról van szó, a posztmodern klasszikusnak számító szerzői, mint például Viktor Pelevin vagy Vlagyimir Szorokin, ma is publikálnak még, hanem vannak posztmodern írókként most debütáló szerzők is, így például Vlagyiszlav Gorogyeckij. Emellett akadnak olyanok is – például Ljudmila Ulickaja, Mihail Siskin vagy Jevgenyij Vodolazkin – akiknek a művészetét világlátásuk vagy antropológiai koncepciójuk miatt nem lehet posztmodernnek nevezni, mert műveikben létezik olyan igazság, amely nem megkérdőjelezhető; mégis visszaköszönnek benne a posztmodern által kedvelt írói eljárások, úgy, mint az irónia, az intertextuális szövegjáték vagy a kétely.

2. A második fejezetben a „Metropol” almanach prózai szövegeit elemzem, amelyek tézisé szerint az orosz posztmodern földalatti korszakát reprezentálják. A hivatalos irodalom képviselőinek részéről hatalmas felháborodást váltott ki, hogy a szerzők a manuálisan elkészített, cenzúrázatlan kötetel megkísérelték a szocreál egyeduralmának megdöntését. A Szergej Csuprinyin által a *másik irodalomhoz* (другая литература) sorolt szövegek szoros olvasata során azokat a közös tulajdonságokat mutatom ki, amelyek egy új paradigma megszületéséről árulkodnak. Megállapítom, hogy ezek a történetek nagyrészt a realitás talaján maradnak és nem mondhatók kifejezetten szovjetellenesnek. Egyszerűen csak arról van szó, hogy a társadalom perifériájára szorult alkoholista, munkanélküli hősök ábrázolása, a káromkodásoktól sem mentes spontán nyelvhasználat, a tematikus szinten gyakran megjelenő fizikai (akár szexuális) erőszak szétfeszítik a hivatalos szovjet irodalom kereteit, és ez alig hat-hét évvel a paradigmaváltás kezdete előtt elegendő indok volt ahhoz, hogy a kötet ne jelenhessen meg. Az almanach főszerkesztőinek, Jevgenyij Popovnak, Vaszilij Akszjonovnak, Viktor Jerofejevnek, de a magát a posztmodern irodalomhoz nem soroló Fazil Iszkandernek is számtalan műve születik később, amelyben a „Metropol” almanach-ban is kimutatható posztmodern világkép és gondolkodásmód tükröződik.

3. A harmadik fejezetben a „Metropol” almanach egyik szerzőjének, Jevgenyij Popovnak a paradigmaváltás időszakában írt regényeit vizsgálom: *A hazafi lelke, avagy különféle közlemények Fityficshez* (Душа Патриота, или Различные послания к Фитфичкину) és „A küszöb küszöbén” (Накануне накануне). „A küszöb küszöbén” elemzésének első felében a posztmodern által kedvelt *remake* műfaját határozom meg úgy, hogy elkülönítem azt parafrázistól, travesztiától és paródiától, melyeket hol annak előzményeiként, hol pedig annak

szinonimáiként emlegetnek a különböző szakmunkák. Arra a következtetésre jutok, hogy a remake és parafrázis egészen eltérő céllal imitálják a korábbi szövegeket: az utánzás a posztmodern irodalomban nem a szerző iránti tiszteletet fejezi ki, hanem épp ellenkezőleg, a szerző tekintélyét ássa alá. Ezután amellet érvelek, hogy Popov remake-je valójában nem annyira Turgenyev *Küszöbön* című kanonizált szövegét dekonstruálja, mint inkább annak kizárólagos értelmezési lehetőségét számolja fel. Rámutatok arra, hogy a regény intertextuális játékterében Turgenyev regénye mellett megjelenik még egy szöveg, Dobroljubov *Mikor jön el az igazi nap?* című esszéje. Dobroljubov ebben az írásában Turgenyev regényével támasztja alá elképzelését, miszerint a korabeli orosz társadalmi-politikai helyzet megérett a változásra. Vagyis a valóság felől közelít a regényhez, mit sem törődve annak fikciós voltával, és ideológiai célokra használja fel azt. Tézisem szerint Popov remake-jében tulajdonképpen ezt a Turgenyev-regényre rakódott politikai véleményt érvényteleníti, ezáltal pedig szakít az orosz irodalomkritika évszázadok óta tartó és a szocialista realizmusban túlzásba vitt moralizáló hagyományával.

A *Hazafi lelke, avagy különféle közlemények Fityfircshez* című regényre fókuszáló elemzésemben azt az előzetes felvetésemet bizonyítom, hogy a regény kulcsfontosságú a paradigmaváltás vizsgálatának szempontjából, mert nem csak tematikusan kapcsolódik ehhez a korszakához (a brezsnyevi éra végnapjait örökíti meg), de magában a szövegben is megtörténik az új irodalmi paradigmára való áttérés. Először egy, a regényben megjelenő, népszerű posztmodern narrációs eljárással, a *szerzői maszkkal* foglalkozom, és azt vizsgálom, hogy mi lehet a célja az elbeszélőjének azzal, hogy ezt a maszkot ölti magára. Karl Malmgren azon megállapítása, mely szerint a posztmodern regényben a szerzői maszk mögé bújó elbeszélő a szerzővel szemben támasztott olvasói elvárásokat teszi nevetségessé, a szerző szerepének irodalomtörténeti vizsgálatát tették szükségessé. Ennek révén tudom meghatározni, hogy mire irányul Popov szerző-narrátorának iróniája: Jevgenyij Anatoljevics alakján keresztül a szerző életrajzának tulajdonított szerepet, másrészt pedig a Vinogradov által meghatározott *szerző alakját*, illetve annak továbbgondolt módozatait (melyek a szöveg valódi jelentését a szövegben rejlő *absztrakt szerző* feltárásán keresztül tartják csak elképzelhetőnek) teszi nevetségessé. Ezzel pedig Popov, meglátásom szerint, azt hangsúlyozza, hogy egy irodalmi műre nem lehet végső igazságok és kinyilatkoztatások tárházaként tekinteni. Mindemellett, ahogy azt kifejtem, a karnevalizált szoc-art megvalósulásának tekintem a regényt. Bár kezdetben úgy tűnhet, hogy az elbeszélő a szovjet hivatalos nyelv hatása alatt áll, példákkal szemléltetem, hogy valójában mind tematikai, mind stilisztikai értelemben a karneváli kultúrára jellemző teljes szabadság jellemzi

elbeszélésmódját. Ez a regény végén, Brezsnyev-temetésének leírásakor csúcsosodik ki, ahol a montázs-technikának köszönhetően egymás mellé kerülnek össze nem illő elemek, ezáltal pedig dekonstruálódik a szocreál elbeszélésmód, és mintegy helyébe lép az az új posztmodern írásmód, amelyet a szerző-elbeszélő *paraliteraturának* nevez.

4. Az értekezés negyedik fejezetében rámutatok arra, hogy Vaszilij Akszjonov életművében gyakorlatilag megtörténik az a paradigmaváltás, amely a nyolcvanas évek második felének orosz irodalmát jellemzi. Akszjonov a hatvanas évek elején az ún. ifjúsági irodalom (молодёжная литература) képviselőjeként kezdte pályáját, majd a kezdetben hivatalos szocreál keretei között alkotó író a Metropol-botrányt követően szovjetellenesnek titulálták. Az első korszak népszerű regényeinek alapján új megvilágításba helyezem nemcsak Akszjonov korai alkotásait, de a hatvanasok egész nemzedékének művészetét. Bemutatom, hogy az ide sorolható művekre jellemző szubjektív narráció, nyugati kultúra után vonzó fiatal hősök, vagy a szleng használata csak a sztálini éra hivatalos szovjet irodalmának kontrasztjában tűnik új irányt sejtető művészi eredménynek.

A fejezet középpontjában a második írói korszak „Krím-sziget” (*Остров Крым*) című regénye áll, amely iránt háromszor érdeklődött igazán az irodalomkritika: 1981-ben, amikor először megjelent Amerikában, 1990-ben, amikor először kiadták a Szovjetunióban, és 2014-ben, az éppen zajló krími események okán. Ebből kifolyólag a regényt főképpen mint az aktuális politikai eseményeket tükröző vagy megjósoló satírárt olvasták. Tézisem szerint a regény címe is jelzi, hogy a szövegre nem tekinthetünk a valóság prizmáján keresztül, lévén, hogy Krím sziget nem létezik. A realizmussal való szakításon túl a címben szintúgy jelzett további két aspektus szempontjából, a *krími szövegek*, illetve a gyakran szigeteken játszódó utópia/antiutópia kontextusában vizsgálom a regényt. A krími szöveg fogalmát a szimbolikus jelentéssel bíró félsziget mítoszainak számbavételével határozom meg, és a pétervári szöveg analógiájára írom le. Konklúzióm szerint a regény krími metatextusával magyarázható a kritikusok által motiválatlannak vélt fordulat a cselekményben (a Krímet elfoglalják a szovjetek) és az ebből fakadó hirtelen műfajváltás (a regény utópiából hirtelen antiutópiába csap át): a Krím egy olyan paradicsomi hely, amelynek vesznie kell.

Nyilvántartási szám: DEENK/20/2021.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Vass Annamária
Doktori Iskola: Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10058010

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Idegen nyelvű, hazai könyvrészletek (2)

1. **Vass, A.:** Ot socrealizma k postmodernizmu: processy izmeneniya hudozhestvennogo yazika.
Kritika tolstyh literaturnyh zhurnalov 1985-1992 gg.
In: Hudozhestvennyj jazyk sovremennoj ruszskoj prozy. Sbornik statej / red. Jozsef Goretti',
Kairosz Könyvkiadó, Budapest, [Közlésre elfogadva], 149-164, 2021.
2. **Vass, A.:** O knige Russkij kanon: knigi XX veka.
In: Nastojashhee i budushhee ruszskoj literatury: kollektivnaja monografija / red. Jozsef
Goretti', Didakt, Debrecen, 63-68, 2019. ISBN: 9786155212680

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészletek (1)

3. **Vass, A.:** "Vizitka drugoj literatury". Ob al'manahe "Metropol".
In: Nové tendencia mladá rusistika a trendy III / red. Irina Dulebová, Ivan Posokhin, Stimul,
Bratislava, 250-259, 2015. ISBN: 978808081271250

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

4. **Vass, A.:** A szovjet kisember és a posztmodern író tudata. Jevgenij Popov: A hazafi lelke, avagy
különféle közlemények Fityfircshez.
Kalligram. 25 (11), 53-57, 2016. ISSN: 1335-1826.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

5. **Vass, A.:** Razryv s moralizirujushhej tradiciej ruszskoj literatury. O remejke "Nakanune nakanune"
Yevgenia Popova.
Slavica. 43, 154-164, 2014. ISSN: 0583-5356.

Egyéb folyóiratközlemények (1)

6. **Vass, A.:** Turi Márton: Rejtekek a pusztaságban.
Tiszatáj. 2017 (77), 166-168, 2017. ISSN: 0133-1167.

Idegen nyelvű konferencia közlemények (1)

7. **Vass, A.:** Istorija neudachnogo remejka. O rasskaze "Dama s sobakoj" Galiny Shherbakovoj.
In: Molodezhnye Chehovskie Chtenija v Taganroge : Materialy IX Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii / red. V.V. Kondrat'eva, Tanais, Taganrog, 18-22, 2017. ISBN: 9785990855380

További közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

8. **Vass, A.:** Tyibor Gyeri, Krisztinya Tot, Milan Fjust... Mennyire ismer(het)ik a magyar irodalmat az oroszok?
Szépirod. Figy. 19 (4), 80-89, 2020. ISSN: 1585-3829.
9. **Vass, A.:** A szépség halott. Viktor Pelevin: Ananászlé a szépséges hölgynek című elbeszélés-kötetéről.
Tiszatáj. 67 (8), 139-143, 2013. ISSN: 0133-1167.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

10. **Vass, A.:** Pelevin ismétli önmagát?
Irod. Szle. 5, 21-27, 2014. ISSN: 1336-5088.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

11. **Vass, A.:** Ludmila Ulitskaya and the Art of Tolerance.
Can Slavon Pap. 61 (1), 141-142, 2019. ISSN: 0008-5006.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00085006.2018.1552388>

Egyéb folyóiratközlemények (1)

12. **Vass, A.:** A véresen komolyan vett Tolsztoj. Viktor Pelevin T című regényéről.
Szkholon. 2, 40-43, 2011. ISSN: 1785-0479.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2021.01.13.